

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติ
พันธุ์ไทยทรงดำ บ้านดอนทราย ตำบลสระกะเทียม

อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

**Community Learning Process to Develop Community Knowledge :
Case Study of Thai Song Dam Ethnic Community, Ban Don Sai,
Srakathiam Subdistrict, Muang Nakhon Pathom District,
Nakhon Pathom Province**

ศุลชัย สระทองหัก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Sulachai Srathonghak

Thammasad University, Thailand

E-mail: poonsza@npru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เพื่อความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ในช่วงเวลาที่คนทั่วโลกประสบกับภาวะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (VCOVID-19) และเพื่อส่งเสริมชุมชนให้มีอาชีพเสริมเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนด้วย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน 2) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน กลุ่มเป้าหมาย คือ 1) ประชาชนท้องถิ่นและผู้รู้ภูมิปัญญาในชุมชน 2) ผู้นำชุมชนและชุมชน และ 3) หน่วยงานราชการและเครือข่าย วิธีการศึกษา คือ 1) การสังเกตการณ์ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก และ 3) การสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และ 3) การเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน, องค์ความรู้ชุมชน, แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

* วันที่รับบทความ: 19 เมษายน 2565; วันที่แก้ไขบทความ 8 พฤษภาคม 2565; วันที่ตอบรับบทความ: 9 พฤษภาคม 2565

Abstracts

A Study of Community Learning Process to develop community knowledge for a strong community that can be self-reliant and sustainable. During the time when people around the world are experiencing the epidemic of coronavirus (VCOVID-19). And to promote the community to have a supplementary occupation to reduce expenses and increase income for the community. It is also the development of the knowledge of the community as well. This qualitative research aimed to 1) study the process of knowledge creation and use of community knowledge, 2) to study the learning process of the community to develop the knowledge of the community, and 3) to propose the guidelines for the development of the learning process of the community for developing community knowledge. The target groups were 1) the local scholars and knowledgeable community wisdom in the community, 2) the community leaders and the community, and 3) the government agencies and the networks. The study methods were 1) observational, 2) in-depth interviews, and 3) group chat. The results of the study found that 1) The process of creating knowledge and using knowledge of the community. 2) The community learning process to develop community knowledge. And 3) The proposing guidelines for developing community learning processes to develop community knowledge.

Keywords: Community Learning Process; Community Knowledge; Community Knowledge Development Guidelines

บทนำ

ในการพัฒนาประเทศความรู้และความดีเป็นสิ่งที่ต้องการไปทุกแห่ง สิ่งทั้งสองประการนี้ขึ้นอยู่กับปัญญา บุคคลต้องมีปัญญาเพื่อเห็นทางแห่งความถูกต้อง ความดีที่อาศัยศรัทธาอย่างเดียวไปไม่ได้ไกล จึงจำเป็นต้องมีปัญญานำ เพราะการใช้ศรัทธาอย่างเดียวนั้นการพัฒนาจะเปลี่ยนแปลงหรือตามไม่ทันเหตุการณ์ ดังนั้น การพัฒนาที่สร้างสรรค์ต้องตั้งอยู่บนฐานของปัญญาอยู่ตลอดเวลา หากการพัฒนา คือ การมีปัญญาขึ้นเท่านั้น มันจะทำให้สิ่งต่างๆ ประสานสอดคล้องลงตัวไปหมด มนุษย์สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการสร้างสรรค์และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคมของประเทศ ถ้ามนุษย์ขาดปัญญาหรือไม่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ การสร้างสรรค์และการพัฒนาดังกล่าวก็จะได้ไม่ผล เพราะฉะนั้น เราจึงต้องการคนที่แข็งแรง มีสุขภาพดี มีปัญญา เป็นคนดีมีสติปัญญามีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ สำหรับการพัฒนาตนเองและประเทศ

กระบวนการพัฒนาบุคคลและสภาพแวดล้อมต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ว่า ทุนหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในประเทศและในโลกมีความลดน้อยลงหรือมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น การแสวงหาทุนภายนอก คือ การนำทรัพยากรมาใช้เพียงอย่างเดียวและให้เกิดความสิ้นเปลืองเป็นสิ่งที่อันตรายต่อมนุษย์และสรรพสิ่งในโลก เพราะว่าทรัพยากรหรือทุนภายนอกยิ่งใช้ยิ่งหมด ยิ่งใช้ยิ่งเสื่อม หรือไม่ใช้ก็เกิดการเสื่อมสลายด้วยตัวของมันเอง ซึ่งต่างจากทุน คือ ความรู้ ความดี ความงาม เพราะความรู้ ความดี ความงาม ยิ่งใช้ยิ่งงอกงาม ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่มพูน ถ้าบุคคลมีความรู้ มีความสามารถในด้านการบริหารจัดการสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น สามารถจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด

สามารถบริหารจัดการองค์กรและพัฒนาสิ่งต่างๆ ด้วยการใช้ทรัพยากรภายนอกน้อยที่สุด และความดี คือ การสำนึกคุณในทรัพยากร และด้วยความงาม คือ การบริหารจัดการที่ดี สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้กับบุคคล ชุมชน สังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี มีความสมบูรณ์ด้วยความดี ความงาม นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาคนและนำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะสิ่งเหล่านั้นทั้งหมดเป็นกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย เพราะเป็นการพัฒนาความรู้คู่กับการพัฒนาคุณธรรมที่มีความจำเป็นต่อสังคม

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2541 : 81) กล่าวว่า การศึกษาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 คือ ต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิตมีความหมายคลุมไปถึงการเรียนรู้วิธีการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน และรวมไปถึงการก่อรูปร่างบุคลิกภาพ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้เวลาใดก็ได้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิตมีสาระสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ทั่วไปอย่างกว้างๆ ผนวกกับการเรียนวิชาจำนวนหนึ่งอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์จากโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตด้วย 2) การเรียนรู้เพื่อทำ คือ การฝึกหัดอาชีพหรือการทำงานจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถเผชิญหน้าในสถานการณ์ที่ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นและความสามารถในการทำงานเป็นทีม 3) การเรียนรู้เพื่อเป็น ทุกคนจำเป็นต้องมีอิสระเพิ่มขึ้น มีการตัดสินใจที่ถูกต้องและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำงานของตน 4) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันต้องเข้าใจผู้อื่น และเข้าใจธรรมเนียมประเพณีและจิตใจของผู้อื่น

ในด้านการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการพัฒนา คณะกรรมการสตรีโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน (ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546 : 256-257) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ไตร่ตรองวิเคราะห์สาเหตุ ตระหนักถึงขีดความสามารถของตนเองหรือกลุ่ม เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ปัญหาและสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ เมื่อได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแล้วสมาชิกนำกลับไปลงมือปฏิบัติแล้วกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสรุปทบทเรียน เพื่อหาหนทางต่อไปอีก กระบวนการที่เกิดขึ้นซ้ำๆ นี้ เท่ากับเป็นการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม และผลพวงจากการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงดังกล่าว และยังช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตอันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2534 : 14-16 อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 175) กล่าวว่า การให้การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา (Community Education for Development) มีความหมายเป็น 2 ตอน คือ

1. การให้การศึกษาร่วมกัน (Community Education) คือ การกระตุ้นส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้ถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด และความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนของตนเอง

2. การให้การศึกษาร่วมกันเพื่อการพัฒนา (Development Education) คือ การกระตุ้นและส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้ และศึกษาร่วมกันในการกำหนดแผนงานที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ตามขีดความสามารถและทรัพยากรที่มีอยู่

ดังนั้น การให้การศึกษาร่วมกันเพื่อการพัฒนา คือ วิธีการกระตุ้นและส่งเสริมให้คนในชุมชนเรียนรู้และศึกษาร่วมกันในเรื่องที่จริงต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหา ความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ตลอดจนสามารถค้นหาและกำหนดวิธีการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยตนเอง

นอกจากนี้ จิตจำนงค์ กิติเกียรติ (2532 : 123-127) กล่าวว่า การให้การศึกษาร่วมกันเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ปรารถนาขึ้นในพฤติกรรมของมนุษย์ นั่นก็คือ จะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะในการคิดและทักษะในการทำ และด้านทัศนคติหรือสิ่งที่เรามีความรู้สึก

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ คือ

1. ด้านการเรียนรู้ การเรียนรู้ควรมีลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยมีการเรียนรู้เพื่อทำ การเรียนรู้เพื่อเป็น และการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน โดยผู้เรียนควรมีวัตถุประสงค์ คือ เรียนรู้เพื่อตัวเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตนเอง ทั้งที่ใกล้และไกล และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว

2. ด้านการปฏิบัติ เมื่อมีการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียน โดยนำความรู้มาสืบทอดปฏิบัติผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ค่านิยมตัวบุคคล วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต มีการเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นเนื้อเดียวกัน และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองต่างกันไป

3. การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและค่อนข้างถาวรในเรื่องของความรู้ ทัศนคติ และทักษะ

เพราะฉะนั้น กระบวนการเรียนรู้จะช่วยพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เกิดการคิดและการปฏิบัติซึ่งสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้หลายวิธี ได้แก่ การสนทนา การพบปะหารือ และการประชุม การให้ทดลองปฏิบัติจริง การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรมและดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ การเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน การเรียนรู้จากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีต่างๆ ตลอดจนการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ให้เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนแล้วนำมาจัดระบบสร้างวิธีการให้เข้าถึงได้โดยง่าย และจะต้องมีกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดการนำความรู้ไปใช้ได้จริง พร้อมทั้งจะต้องมีกระบวนการปรับปรุงความรู้ให้ทันสมัย มีบรรยากาศหรือวัฒนธรรมของชุมชนให้เกิดการแบ่งปันความรู้ สนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดและกระจายความรู้ จนสามารถนำมาพัฒนา

องค์ความรู้ของชุมชนได้ จะทำให้ชุมชนมีองค์ความรู้จริง สามารถนำไปปฏิบัติจริง เป็นชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันตนเอง และมีความสุขในวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนต่อไป

วิจารณ์ พานิช (2546 : 6) กล่าวถึงความสำคัญขององค์ความรู้ชุมชนไว้ว่า กลไกการจัดการเรียนรู้ของชุมชนจึงมีความสำคัญและอาจมีนัยหลากหลาย บางครั้งอาจเป็นการขยายจากวงเล็กๆ ของคนไม่กี่คนที่ทำงานในพื้นที่เล็กๆ และนำไปสู่การรับรู้ในวงกว้าง บางครั้งอาจเป็นโครงสร้างที่มาจากจัดการของภาครัฐหรือองค์กรขนาดใหญ่ที่มีเครือข่ายและการจัดการที่เชื่อมโยง ซึ่งความแตกต่างหลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะพหุภาคีที่มากขึ้น ซึ่งคล้ายคลึงกับ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (ม.ป.ป.) กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการในการเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และอัตลักษณ์ให้กับชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำหรือไทยโซ่ง ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม หรือที่เรียกว่าสิบสองจุไท จัดอยู่ในตระกูลภาษาขร้าไท (Kra-Dai) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Language Group) มีระบบภาษาเขียนเป็นของตนเอง เรียกโดยทั่วไปว่า “ไตสือไตดำ” (ไตสือไทดำ) ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจมาจากตัวอักษรสมัยสุโขทัย เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2322 เป็นต้นมาหลายครั้ง ร่วมกับบรรดาชาวลาวกลุ่มต่างๆ โดยตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่จังหวัดเพชรบุรี และหลังจากนั้นจึงได้มีการขยายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่สะท้อนผ่านวิถีชีวิต อันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ระบบความเชื่อ และศาสนาในคติผีแถน มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และยังสามารถรักษาลักษณะวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ไว้ได้หลายประการ ด้วยความผูกพันในระบบสายตระกูล เครือญาติ และระบบผีบรรพบุรุษ ทำให้ถึงแม้มีการเคลื่อนย้ายแยกออกจากถิ่นฐานดั้งเดิมมายาวนานกว่าสองร้อยปีแล้ว ก็ยังสามารถรักษาลักษณะทางชาติพันธุ์และลักษณะร่วมในการดำรงชาติพันธุ์ของตนร่วมกับชาวไทยทรงดำในภูมิภาคต่างๆ ได้ จึงนับว่าเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการอนุรักษ์ พื้นฟู และธำรงรักษาลักษณะชาติพันธุ์ที่เข้มแข็งท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

แต่สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของแต่ละประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำตั้งถิ่นฐานอยู่ จึงทำให้เกิดอิทธิพลของการผสมผสานวัฒนธรรมที่มาจากวัฒนธรรมแห่งชาติของแต่ละประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย และมีสิ่งหนึ่งที่พวกเขาพกติดตัวมาด้วยคือวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่ได้รับ

การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน อาทิเช่น ที่อยู่อาศัย ภาษา อาหาร ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เครื่องแต่งกาย และการทอผ้าพื้นเมือง โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้

ชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำส่วนหนึ่งได้อพยพย้ายมาจากจังหวัดเพชรบุรีและปัจจุบันได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดอนทราย ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม สมัยนั้นบริเวณอำเภอปากท่อเป็นท้องทะเลกว้างใหญ่ มีคนจีนเข้ามาค้าขายบริเวณที่ราบตอนบนของอำเภอ ซึ่งเรียกว่าโคก หรือ ดอน บริเวณบ้านดอนทราย บ้านหนองจอก จึงแบ่งเป็นตำบลดอนทรายตามลักษณะของพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตการเกษตรมาตั้งแต่ดั้งเดิม ประชาชนทั้งหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธและภาษาพื้นเมือง คือ ภาษาไทยกลาง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยทรงดำ จึงมีการนับถือผีบรรพบุรุษตามความเชื่อ กิจกรรมอันแสดงถึงวัฒนธรรมและประเพณีที่ชาวไทยทรงดำปฏิบัติสืบต่อกันทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าพื้นเมือง ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านการจักสาน ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม เช่น พิธีเสนเรือน ทำบุญกลางบ้าน และกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่โดดเด่นอีกด้วย (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองนครปฐม กรมการพัฒนาชุมชน, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ ชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทรายยังมีศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำวัดใหม่ดอนทราย โดยตั้งอยู่ในบริเวณวัดใหม่ดอนทรายและโรงเรียนวัดใหม่ดอนทราย ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน อันเป็นการรวบรวมเรื่องราวของประวัติศาสตร์ชุมชน พิธีกรรม และความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และผลงานทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งเหล่านี้ของชุมชนให้ดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันและสร้างความเจริญยิ่งขึ้นไป อีกประการหนึ่ง ในปัจจุบันชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทรายต้องประสบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ทำให้เกิดผลกระทบกับการทำมาหากินของชุมชน และยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเจริญเติบโตของความเป็นเมืองอย่างมากทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนด้วย (บุญเยี่ยม สิงห์เรือง, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2564)

ผู้ศึกษามีความต้องการจะศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย โดยงานกระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนและการใช้ความรู้ของชุมชน มุ่งเน้นเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนเพื่อเป็นบทเรียนของชุมชนอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาสำหรับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เพื่อรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน พัฒนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นชาติพันธุ์ไทยทรงดำ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนชาติพันธุ์บ้านดอนทราย โดยรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

- 1.1 ประชาชนท้องถิ่นและผู้รู้ภูมิปัญญาชุมชนในชุมชนบ้านดอนทราย หมู่ที่ 9 จำนวน 10 คน
- 1.2 กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านดอนทราย จำนวน 10 คน
- 1.3 หน่วยงานราชการและเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลสระกระเทียม โรงเรียนวัดใหม่ดอนทราย ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบลสระกระเทียม และเครือข่ายประชาชนท้องถิ่น จำนวน 6 คน

2. วิธีรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้กำหนดให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้ใช้การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Studying information from relevant documents) เพื่อศึกษาบริบทความเป็นมาของพื้นที่ การสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เพื่อประกอบการสอบทานข้อมูลอื่น เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษา พร้อมทั้งนำไปวิเคราะห์ประกอบผลการศึกษา โดยเอกสารที่เกี่ยวข้องในการทำการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ หนังสือ รายงาน ผลการวิจัย เอกสารบทความวิชาการ แผนที่ รูปถ่าย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.2 การสังเกตการณ์ (Observation) โดยทำการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต พัฒนาการ และกระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ รวมถึงสังเกตการณ์ในบริบทและสภาพแวดล้อมต่างๆ ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย

2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างคำถามตามกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา ชุดคำถามของการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมาของชุมชน พัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงบริบทของวิถีชีวิต การสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน ความสำคัญและสถานการณ์ของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาองค์ความรู้ และปัญหาอุปสรรคในการสนับสนุนและการสืบทอดองค์ความรู้ชุมชน

2.4 การสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการนั่งสนทนาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ซึ่งมีประสบการณ์ตรงและสามารถให้ข้อมูลได้ ระหว่างผู้ศึกษากับกลุ่มผู้นำชาวบ้าน กรรมการกลุ่มทอผ้า และชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสาร ข้อมูลจากบุคคล และข้อมูลที่เป็นการบันทึกภาพ เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ศึกษาต่อไป โดยเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วย

3.1 แบบสังเกตการณ์

- ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และพัฒนาการของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกภาพ
- กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกภาพ

3.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

- ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ
- กระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ
- กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ
- ปัญหาอุปสรรคในการสนับสนุนและสืบทอดองค์ความรู้ชุมชน ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

3.3 แบบสนทนากลุ่ม

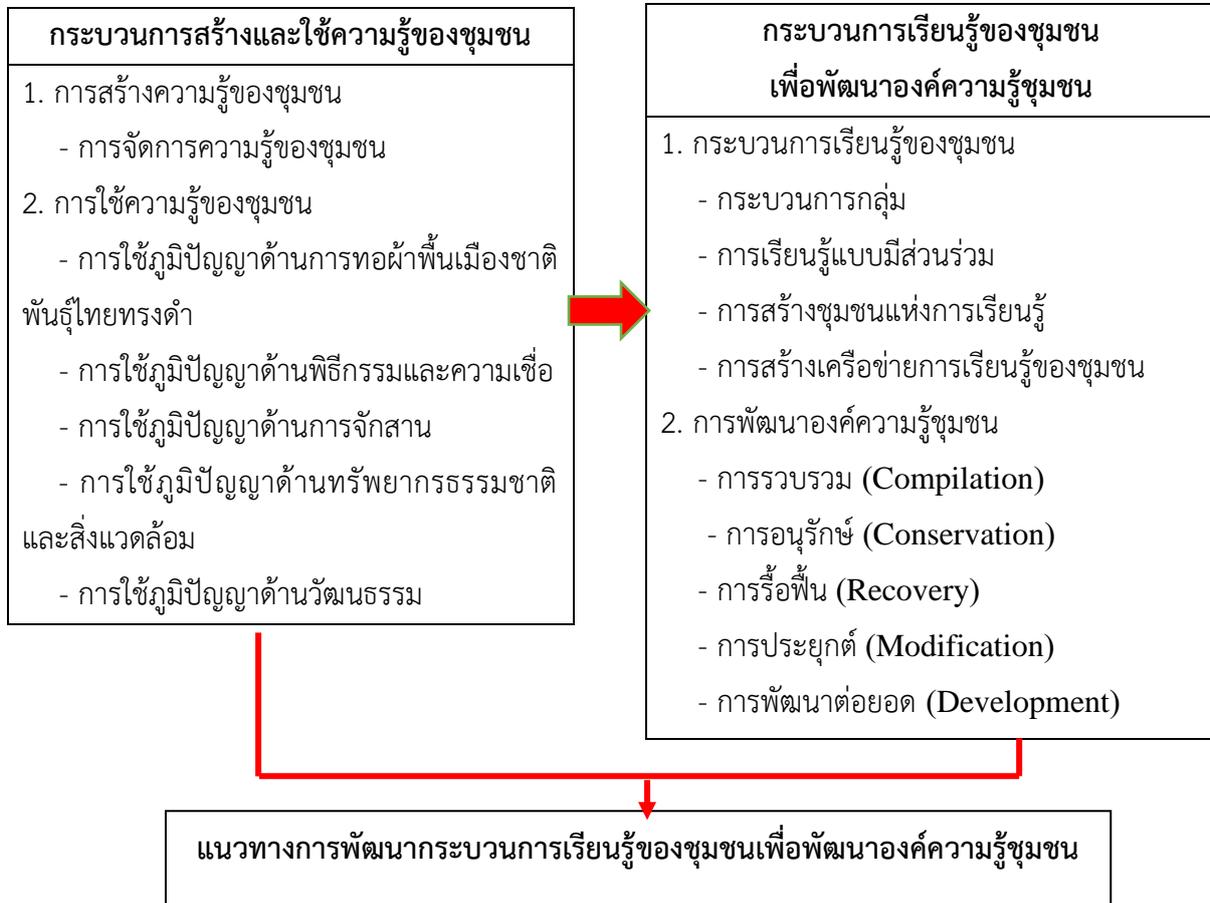
- แผนการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

- กระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน ได้แก่ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

- การนำกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมาพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ได้แก่ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

- โอกาสในการสนับสนุนและสืบทอดองค์ความรู้ชุมชน ได้แก่ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน โดยการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาองค์ความรู้และใช้สถานที่ในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทำให้ชุมชนสามารถเกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ โดยมุ่งเน้นประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงทำให้ชุมชนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และคิดสร้างสรรค์ร่วมกับกระบวนการต่างๆ ที่จะช่วยให้ชุมชนเกิดความคิดใหม่ๆ หรือนวัตกรรม และสามารถนำความคิดใหม่นั้น ไปใช้ในงานของชุมชน ทำให้งานของชุมชนเกิดความแปลกใหม่ น่าสนใจมากขึ้น นอกจากนั้น ชุมชนอาจเกิดความตระหนักในคุณค่าของการคิดและความคิดของผู้อื่น อีกทั้งชุมชนยังเกิดการเรียนรู้สู่การฝึกฝนและ

พัฒนาจนสามารถสร้างผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาของชุมชน เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะสร้างผลงานนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมของชุมชนได้ และสามารถเป็นชุมชนเข้มแข็งตลอดจนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

สรุป กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ บ้านดอนทราย ตำบลสระกะเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ดังต่อไปนี้

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อองค์ความรู้ชุมชน

แผนภาพที่ 2 แสดงสรุปกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

การวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย ตำบลสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน 2) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน

กระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนเป็นการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน กลุ่ม องค์กร และเครือข่าย ในด้านการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านการถอดบทเรียนด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ หลังจากเสร็จกิจกรรม และการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ สามารถมีส่วนร่วมในการรับรู้และได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และยังส่งผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ใหม่หรือนวัตกรรม (Innovation) ขึ้นได้ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน โดยการเน้นกระบวนการสร้างความรู้จากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนที่มีข้อมูลพร้อมในการให้ความรู้แก่ชุมชน ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้

การใช้ความรู้ของชุมชน เป็นการนำความรู้จากวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยการถอดบทเรียนหลังจากเสร็จกิจกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าพื้นเมืองชาติพันธุ์ไทยทรงดำ 2) ภูมิปัญญาด้านพิธีกรรมและความเชื่อ 3) ภูมิปัญญาด้านการจักสาน 4) ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 5) ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนมีผู้รู้ ครูภูมิปัญญา และผู้คนที่ มีประสบการณ์ ผ่านบทเรียนมากมาย มีผู้คนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพ จึงสามารถเป็นชุมชนที่มีทุนที่เป็นพลังชีวิต ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ หมายถึง ผู้มีทักษะชีวิตและภูมิรู้ในเรื่องราวต่างๆ หรือที่เราเรียกว่า “ปราชญ์ท้องถิ่น” ซึ่งผ่านการเรียนรู้ด้วยชีวิตประสบการณ์จริงอย่างหนักหน่วงยาวนาน มิใช่ความสำเร็จด้วยการเรียนลัดจากห้องเรียนของสถาบันการศึกษาใดๆ มีความสุขกลุ่มลึกของปัญญาและมีแบบแผนการใช้ชีวิตที่เป็นตัวอย่างได้ แม้ว่าจะมิใช่เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์แบบในชีวิตทุกด้านตามที่ผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชนคาดหวังก็ตาม 2) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ธรรมชาติ ต้นน้ำ ลำคลอง ป่า ที่ดินทำมาหากิน และที่สาธารณประโยชน์ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการหล่อเลี้ยงชีวิต เป็นความสัมพันธ์กันในระบบนิเวศ ขององค์กรชีวิตที่มีธรรมชาติในการจัดการตนเอง และ 3) ทุนทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีต ประเพณี กลุ่ม เครือข่าย และสถาบันทางสังคมต่างๆ ที่มี

การประกอบเป็นข่ายความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน อันแสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของ “พลังชุมชน” เป็นโอกาสในการสร้างคน สร้างงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ทั้งนี้ เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงรากเหง้าของความเป็นมา คุณค่า และศักยภาพของตนเอง ที่มีความรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมหาศาล และประการสำคัญ คือ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนว่าเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” จริง

2. การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เป็นการเกิดขึ้นในฐานของกระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชนซึ่งเป็นทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว อยู่กับความลุ่มลึกของประสบการณ์ที่สะท้อนถ่ายทอดออกมาจากวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน อันเป็นประสบการณ์จริงที่ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนมีข้อสรุปเป็นหลักในการทำงาน โดยมีความเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนดังต่อไปนี้

2.1 การสืบทอดระบบความคิด จารีต ประเพณี สังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ของชุมชน

2.1.1 การใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ผู้รู้ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อการพึ่งพาตนเองในด้านปัจจัย 4 ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และการรักษาสุขภาพ

2.1.2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่บนความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเฉพาะของชุมชนเอง จากวิถีชีวิตและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

2.1.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่เยาวชนด้วยการให้เยาวชนศึกษาประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในเรื่องความเป็นมาของชุมชน ศึกษาชีวิตผู้นำชุมชน และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน

2.2 ตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ ชุมชนถือว่าทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทุนชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน รักษาฐานชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ทำการดำเนินวิถีชีวิตที่ผสมผสานเกื้อกูลกับธรรมชาติและมีความยั่งยืน

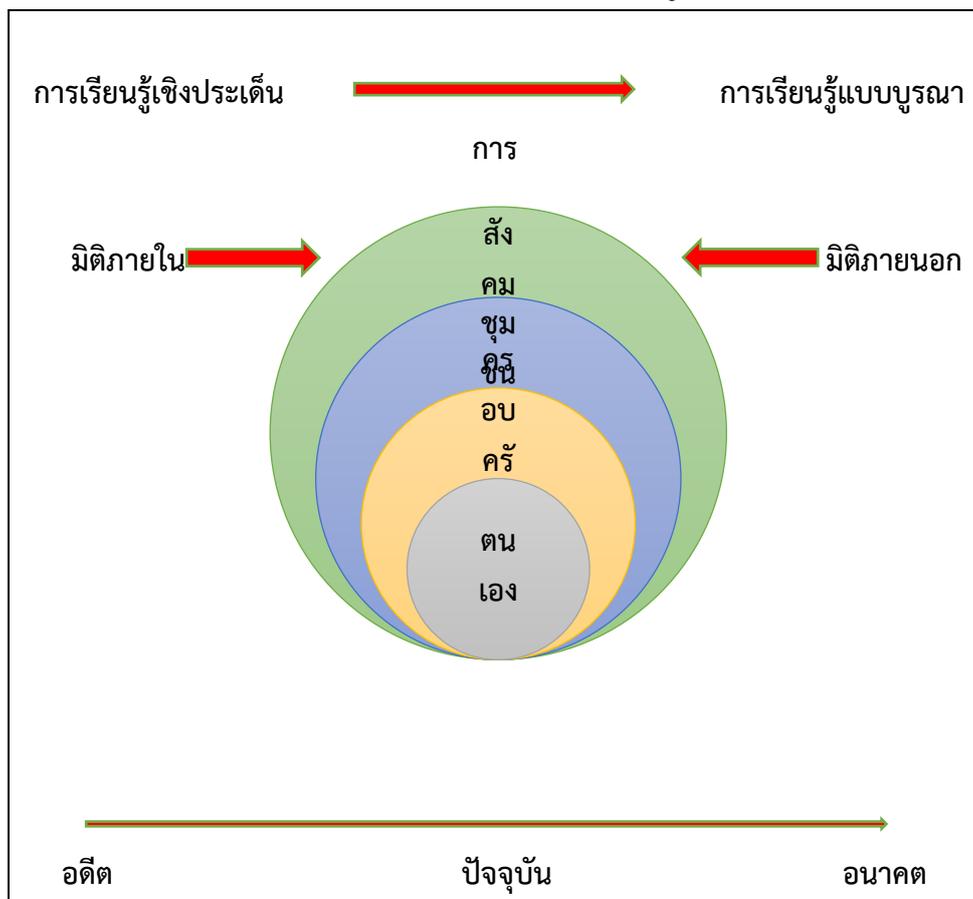
2.3 การสืบทอดอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เป็นการฟื้นฟูองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม เพื่อสร้างความตระหนักในชาติกำเนิดของตนเอง สร้างความรัก ความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ และมีความรู้สึกรักตัวเองเป็นเจ้าของชุมชน

2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนเรียนรู้ หรือชุมชนแห่งการทำงาน และมีประสบการณ์จริง การมีส่วนร่วมไม่ได้มีความหมายเพียงปฏิสัมพันธ์ขณะที่เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเท่านั้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกับภาคีและเครือข่ายต่อไปอีกก็คือ ความสัมพันธ์ในทุกรูปแบบ ที่ก่อรูปประสบการณ์ของบุคคล และการเรียนรู้ของชุมชน

2.5 การสร้างภาคีเครือข่าย ชุมชนมุ่งการทำงานแบบมีส่วนร่วม ขยายการเรียนรู้และบทเรียน โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน สนับสนุนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน รวมทั้งสร้างการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรต่างๆ ในสังคม

นวัตกรรมการเรียนรู้ เป็นประสบการณ์ในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆ ต่อการเสริมสร้างการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน หรือที่เรียกกันว่า “นวัตกรรมการเรียนรู้” ดังต่อไปนี้

แบบจำลองนวัตกรรมการเรียนรู้

แผนภาพที่ 3 แสดงแบบจำลองนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน

การสังเคราะห์แบบจำลองนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning) และการสร้างพลังการจัดการตนเองของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อการนำไปสู่ความเข้าใจในความเป็นทั้งหมดเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน หรือเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยแบบจำลองมีการอธิบายถึงดังนี้

1. การทบทวนประสบการณ์ชีวิต : การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง เป็นการทบทวนประสบการณ์ชีวิตของตนเองและครอบครัว หรือการศึกษาอัตชีวประวัติของผู้นำชุมชน โดยเชื่อมกับพัฒนาการหรือการ

เปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เข้าใจได้ง่าย เพราะมีตนเองร่วมอยู่ในประสบการณ์ มีภาพและความทรงจำที่ชัดเจน มีการรับรู้และเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึก เชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับเหตุการณ์ บุคคล กลุ่มคน และแบบแผนความสัมพันธ์ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และยังเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางแก่คนในชุมชนและภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน

2. การเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต : การวิเคราะห์เชิงกระบวนการ เป็นการเรียนรู้เชิงกระบวนการที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมต่อกันของเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ช่วยให้เห็นการเปรียบเทียบผลของการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายต่างๆ เห็นได้ชัดเจนถึงการเปลี่ยนแปลงในอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งนำมาสู่การประเมินคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรจะมีจะเป็น

3. การเรียนรู้เชิงประเด็นและการเรียนรู้เชิงบูรณาการ เป็นการเรียนรู้ของชุมชนที่มีใช้มีลักษณะเหวี่ยงแห ครอบคลุมไปหมดทุกเรื่องในเวลาเดียวกัน แต่จะเริ่มจากสาระประเด็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน หรือกิจกรรมที่กลุ่ม/ชุมชนให้ความสำคัญอยู่ในขณะนั้น แม้จะเริ่มจากการเรียนรู้ในเชิงประเด็น หากแต่ก็ได้ขยายและเชื่อมโยงไปในหลายมิติ โดยจะเห็นมิติการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการในการทำงานร่วมกันของชุมชน ซึ่งมีน้ำหนักความเข้มข้นแตกต่างกันไป ได้แก่ 1) บูรณาการคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ 2) บูรณาการมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง สุขภาพ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งภูมิปัญญา การเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน

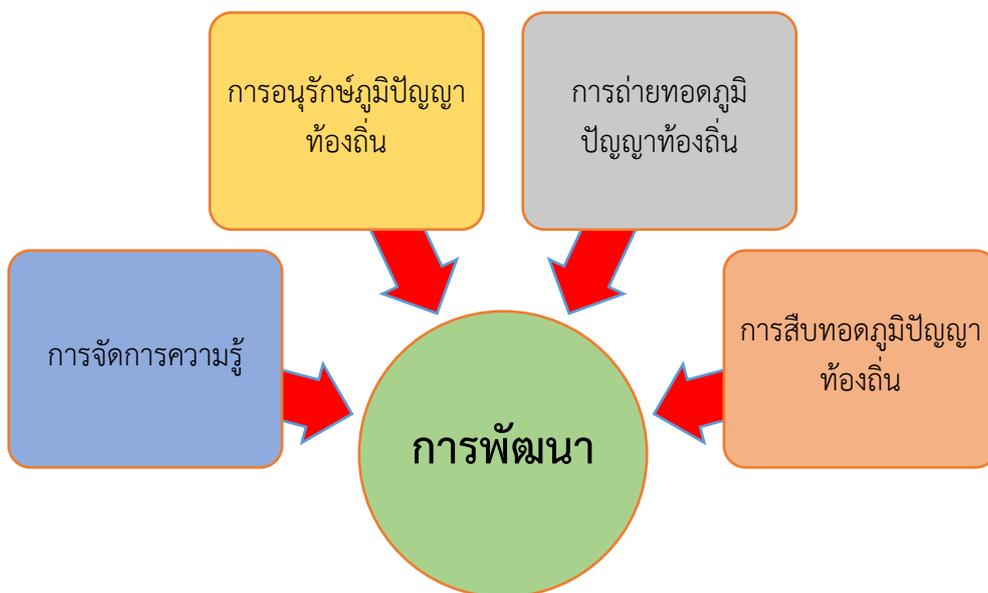
4. การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับมิติด้านในและด้านนอก การศึกษาส่วนใหญ่ในโลก เป็นเพียงเครื่องประดับภายนอก โดยหาได้เกิดข้อเปลี่ยนแปลงภายในไปในทางที่ดีขึ้นไม่ โลกจึงเกิดความวิกฤต ฉะนั้นจึงควรมีการเรียนรู้ใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ธรรมชาติภายนอกและธรรมชาติภายใน หรือจิตใจที่มีความเชื่อมต่อกันอย่างเต็มที่เมื่อเรียนรู้อะไร ก็พัฒนาธรรมชาติภายในให้สูงขึ้นตลอดเวลา

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน โดยผ่านประสบการณ์ด้านการทำงานร่วมกัน แต่ชุมชนต้องมีการร่วมแรง ร่วมใจ ด้วยกำลังของชุมชนอีกหลายเท่าตัว ผ่านทั้งความล้มเหลว ทั้งความสำเร็จ มาด้วยเวลาที่ไม่สั้นนัก แสดงถึงมิติของจิตวิญญาณ จิตสำนึกต่อการแก้ปัญหาาร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของชุมชน อันปรากฏอยู่อย่างชัดเจนและอย่างต่อเนื่อง

3. การเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน อันได้มาจากการเรียนรู้แบบ รู้เนื้อ รู้ตัว หรือการสะท้อนกลับต่อชีวิตและประสบการณ์ของตนเอง (self-reflection) มีรูปแบบวิธีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สืบทอด ขยายความรู้ในหลากหลายวิธีการและรูปแบบ มีการทบทวนภูมิปัญญาและความรู้ที่มีอยู่เดิม สร้างความรู้ใหม่ เสาะหาวิทยาการและเชื่อมประสานความรู้จากเครือข่ายภายนอก และการเผยแพร่องค์ความรู้สู่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยการจัดกิจกรรมหรือวิธีการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้านในวันสำคัญของชุมชน หรือการจัดประเพณีไทยทรงดำประจำปีในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี อีกทั้งยังเป็นประเพณีรวมชาติพันธุ์ไทยทรงดำให้มีการปฏิสัมพันธ์กันโดยปริยาย เพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549 : 148-149) ดังนี้

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

แผนภาพที่ 4 แสดงแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

ภาพแสดงแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ประกอบด้วย การจัดการความรู้ เป็นการฟื้นฟูความรู้และภูมิปัญญาเดิมที่ยังมีคุณค่า สามารถนำมาปรับประยุกต์ได้กับชีวิตในปัจจุบัน การสกัดความรู้ที่แฝงและฝังอยู่ในบุคคลและกลุ่ม อันมีภูมิรู้ มีประสบการณ์ หรือมีความสำเร็จที่เป็นแบบอย่างได้ รวมทั้งยังสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ทำงานจริง ผ่านการสังเกต การทดลอง การแก้ไขปรับปรุง จนกระทั่งได้ความรู้และเทคนิคที่เหมาะสม สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ให้

ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเป็นการระเบิดจากข้างในหรือภายในองค์กรของตนเอง

ในขณะเดียวกัน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านวิชาการ ด้านกระบวนการ และเทคนิคต่างๆ ที่เหมาะสม สอดคล้องกับชุมชน ยังเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน ซึ่งมีได้หมายความว่า การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนจะต้องใช้ความรู้จากภายในชุมชนเท่านั้น ในกรณีที่ยังขาดการสนับสนุนด้านความรู้จากภายนอกนั้น ก็เนื่องด้วยการขาดแคลนผู้รู้ตามประเด็นและเวลาที่ต้องการ ยังไม่สามารถประสานความร่วมมือกันได้ดี พร้อมทั้งยังไม่รู้ว่า “ควรมีความรู้อะไร” จึงจะทำให้มีพลังในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหลายๆ ฝ่ายเท่านั้นที่จะช่วยกระตุ้น หรือเปิดเผยให้เห็นว่าควรแสวงหาความรู้ด้านใดเพิ่มเติม จนทำให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้และใช้ความรู้ที่ชุมชนได้รับมาจากภายนอกนั้นมาบูรณาการกับงานของตนเองได้อย่างเหมาะสม

นอกจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฟื้นฟูและสร้างความรู้แล้ว โดยการผ่านศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านดอนทรายและกลุ่มทอผ้าบ้านดอนทราย ซึ่งได้จัดแหล่งเรียนรู้หรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ในลักษณะห้องเรียนฐานการเรียนรู้ สำหรับการเรียนรู้ภายในชุมชน และเป็นแหล่งศึกษาดูงานและฝึกภาคปฏิบัติของผู้สนใจอีกด้วย

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินงานเพิ่มจากฐานงานเดิมอีก ก็คือ การประมวลข้อมูล การรวบรวม เรียบเรียง ผลิตเป็นสื่อหลากหลายประเภท ในรูปของหนังสือ เอกสาร รายงาน การศึกษา การวิจัย แผ่นพับ และระบบ Net work เพื่อเป็นการเผยแพร่ หรือกระจายความรู้ ให้เกิดแก่สาธารณะ โดยมีการเชื่อมโยงต่อกับสถาบันต่างๆ หรือเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกได้อย่างกว้างขวาง

ดังนั้น การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาและเสริมสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นความรู้ที่แนบเนืองอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในด้านการทำมาหากิน การจัดการสวัสดิการชุมชน การจัดการทรัพยากรชุมชน และวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน จึงสามารถกล่าวได้ว่าชุมชนนำความรู้ไปปฏิบัติและสร้างความรู้จากการปฏิบัติได้เองด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย ตำบลสระกะเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยพบว่า มีกลวิธีการศึกษาที่ใช้ 3 วิธี คือ 1) กระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชน 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และ 3) การเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน

1. จากผลการวิจัยที่พบว่ากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องของชุมชนมีทั้งส่วนที่เป็นบริบทภายในชุมชนทั้งด้านธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน ด้านสังคมวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ด้านประสบการณ์แนวคิดและฐานคิดของคนในชุมชน โดยการสะท้อนออกผ่านทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนการดำเนินวิถีชีวิต หรือการทำมาหากินนั่นเอง และส่วนที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ซึ่งมีแบบแผนพฤติกรรม การคล้อยตาม การยอมรับ การเลียนแบบ การแลกเปลี่ยน และการต่อต้านชัดเจน ต่อนโยบายการพัฒนา กระบวนการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานภายนอก อิทธิพลของสื่อ การตลาด และการบริโภค

นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญต่อกระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย คือ ความหลากหลายของทรัพยากรและทุนในชุมชนที่เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการจัดการความสัมพันธ์ในแนวราบ โดยเฉพาะจากหน่วยงานภายนอก

2. จากผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น หรือการเรียนรู้จากผู้อื่น ซึ่งเป็นกระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อมและสนามพลังบางอย่าง อันได้แก่ การเรียนรู้แบบการสะท้อนกลับต่อชีวิตและประสบการณ์ของคนในชุมชนเอง การสรุปทบทวนจากการทำงาน หรือการทำมาหากินในชีวิตประจำวันของตัวชุมชนเอง โดยการมานั่งเล่าถึงความสำเร็จในการทำงาน การพบกับปัญหาและหาวิธีแก้ไขในการทำงาน และการพัฒนางานในการทำงานของชุมชนเอง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงหรือการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครูภูมิปัญญา และบุคคลต้นแบบ โดยการเรียนรู้ที่ผ่านการถ่ายทอดกันในครัวเรือนหรือผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ “ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำบ้านดอนทราย” หรือการเรียนรู้ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อทางชาติพันธุ์ และการเรียนรู้จากพื้นที่รูปธรรม หรือแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน โดยการศึกษาดูงานตามเครือข่ายชาติพันธุ์ไทยทรงดำ และการฝึกอบรมในหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรที่สนับสนุนและส่งเสริมในด้านต่างๆ

นอกจากนี้ กระบวนการและวิธีการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ต้องอาศัยเทคนิคและเครื่องมือที่เหมาะสมจึงจะสามารถพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยการพิจารณาจากความต้องการของชุมชน ความสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และที่สำคัญ คือ อยู่ในขีดความสามารถที่ชาวบ้านเรียนรู้ได้ และทำได้ โดยการใช้เครื่องมือที่เป็นตัวบุคคล เครื่องมือที่เป็นสถานการณ์ หรือกิจกรรมการพัฒนาในชุมชน หมายรวมทั้งสถานการณ์วิถีชีวิต เวทีการพบปะ ประชุมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สถานการณ์จำลอง เครื่องมือที่มีลักษณะเป็นศิลปวัฒนธรรม เครื่องมือที่เป็นวัสดุ สื่อโสตทัศนศึกษาต่างๆ และเครื่องมือทางวิชาการและเทคโนโลยี

3. จากผลการวิจัยพบว่าการเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทราย ชุมชนควรมีการจัดการความรู้ตนเองและจัดการความรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรต่างๆ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาท้องถิ่น มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ โดยการใช้ความรู้และประสบการณ์ของชุมชน รวมทั้งการขยายผลออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ ทั้งการดำเนินงานโดยชุมชนเอง และสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ ในส่วนการขยายผลโดยชุมชนเองนั้น นอกจากการเป็นแหล่งการเรียนรู้การศึกษาดูงาน หรือกลุ่มแกนนำทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ ด้วยวิธีการขยายผล คือ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนเชิงกลยุทธ์ (strategic community) อย่างมีจุดประสงค์ และแผนงานที่ชัดเจน เพื่อให้เป็นกลุ่มที่สามารถส่งแรงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ และยังส่งผลต่อการพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนสามารถเกิดการตื่นตัวในการที่จะเป็นเจ้าของชุมชนและตระหนักถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

ดังนั้น การขยายผลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการคิด ระบบคุณค่า และการปฏิบัติอย่างทวนกระแส โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากการทำอาชีพหลักมาเพิ่มการทำอาชีพเสริมในชุมชนนั้น จะเกิดการขยายจำนวนสมาชิกได้ช้ากว่ากิจกรรมที่ให้ผลได้ชัดเจนและเร็ว โดยไม่ต้องปรับตัวและเสียสละมากนัก แต่จะได้มีมิตรภาพในกลุ่มเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรในชุมชน การจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และการทำกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอแนะในการวิจัย โดยจำแนกออกเป็นข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน เพื่อความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ในช่วงเวลาที่คนทั่วโลกประสบกับภาวะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (VCOVID-19) และเพื่อส่งเสริมชุมชนให้มีอาชีพเสริมเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

1.1 จากผลการวิจัยพบว่ากระบวนการสร้างความรู้และการใช้ความรู้ของชุมชนในปัจจุบันนั้นหาผู้สืบทอดซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ๆ นั้นยาก จึงควรมีการสร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่ๆ ให้มีจิตสำนึกในคุณค่าของความเป็นเจ้าของชุมชนให้มากขึ้น อาทิเช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนในพื้นที่ได้เรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพื่อจะได้เป็นกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชาติพันธุ์ไทยทรงดำอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 จากผลการวิจัยพบว่าในตำบลสระกระเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม จำนวน 14 หมู่บ้าน มีปรากฏชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนทรายเพียงแห่งเดียว จึงควรมีการส่งเสริมด้าน ประเพณีวัฒนธรรม การดำเนินวิถีชีวิต และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเชิงอนุรักษ์ โดยมีการเชื่อมโยง เครือข่าย ชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำแห่งประเทศไทยมาร่วมกันฟื้นฟู อนุรักษ์ ถ้ายทอด และสืบทอด ตามที่กล่าวมาแล้ว ข้างต้น

1.3 ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพจากรายได้เสริมแก่ครอบครัว โดยการสนับสนุนในเรื่อง การฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรเอกชน เพื่อให้การดำเนินชีวิตของชุมชน สอดคล้องกับยุคปัจจุบันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นกระบวนการ

1.4 ควรมีการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะข้อมูลปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้รู้ภูมิปัญญาให้เป็นรูปแบบเอกสาร หนังสือ และตำรา อันจะเป็นองค์ ความรู้ชุมชนเพื่อความสะดวกต่อการศึกษาต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไปควรแสดงผลการศึกษาและผลการวิเคราะห์ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน และประเมินผลความพึงพอใจของชุมชน หากมีการขยายผลออกไปสู่ กลุ่มเป้าหมายชุมชน ควรมีการวิเคราะห์ผลเปรียบเทียบก่อนการสร้างกระบวนการเรียนรู้และหลังกระบวนการ เรียนรู้

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อการพัฒนา รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน การอนุรักษ์และการสืบสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เกิดจิตสำนึกความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ให้มีการสืบทอดอย่าง ต่อเนื่อง

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อเป็น การเปิดช่องทางในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งยังเป็นช่องทางใน การมีอาชีพเสริมจากผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จิตจำนงค์ กิติเกียรติ. (2532). *การพัฒนาชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร.
- ทงศ์ศักดิ์ คุ่มไชนะน้ำ. (2534). *การพัฒนาเชิงปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2541). *รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ประเด็นปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วิจารณ์ พานิช. (2546). *การจัดการความรู้*. เอกสารทางวิชาการ สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม.